

Федоров М.В.

викладач

Комунальний заклад «Уманський гуманітарно-педагогічний
фаховий коледж ім. Т. Г. Шевченка
Черкаської обласної ради»

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

***Анотація.** У статті розглядаються педагогічні засади формування професійної ідентичності майбутнього соціального працівника в умовах сучасного соціально-освітнього середовища. Обґрунтовано, що професійна ідентичність є інтегративним результатом засвоєння знань, розвитку компетентностей, формування морально-етичних цінностей та усвідомлення соціальної ролі фахівця. Проаналізовано педагогічні принципи, підходи та умови, що сприяють її формуванню, зокрема гуманістичний, суб'єктний, аксіологічний та рефлексивний принципи, компетентнісний і особистісно орієнтований підходи, інтеграцію теоретичної та практичної підготовки, використання волонтерських ініціатив та інтерактивних технологій навчання.*

***Ключові слова:** професійна ідентичність, соціальний працівник, педагогічні засади, професійна підготовка, ціннісно-мотиваційний компонент.*

***Fedorov M. Pedagogical Principles of Forming the Professional Identity of Future Social Workers.** The article examines the pedagogical principles of forming the professional identity of future social workers within the context of the modern socio-educational environment. It is argued that professional identity represents an integrative outcome of acquiring knowledge, developing competencies, forming moral and ethical values, and understanding the social role of a specialist. The pedagogical principles, approaches, and conditions that contribute to its formation are analyzed, including the humanistic, subject-centered, axiological, and reflective principles, as well as the competency-based and personality-oriented*

approaches, integration of theoretical and practical training, the use of volunteer initiatives, and interactive learning technologies.

Key words: *professional identity, social worker, pedagogical principles, professional training, value-motivational component.*

Актуальність. Сучасні трансформаційні процеси в українському суспільстві, спричинені воєнними подіями, соціально-економічними викликами та зростанням запиту на соціальний захист населення, актуалізують проблему професійної підготовки фахівців соціальної сфери. Одним із ключових чинників ефективності їхньої діяльності є сформована професійна ідентичність, яка визначає рівень усвідомлення соціальним працівником власної ролі, цінностей, етичних принципів та місії у суспільстві.

Формування професійної ідентичності майбутнього соціального працівника вимагає цілеспрямованого педагогічного впливу, що поєднує гуманістичні, компетентнісні та аксіологічні підходи до освітнього процесу. В умовах модернізації системи вищої освіти та інтеграції України до європейського освітнього простору постає потреба у розробленні педагогічних засад, які сприятимуть розвитку у здобувачів освіти усвідомлення професійної місії, здатності до рефлексії, емпатії, саморозвитку та соціальної відповідальності [1, с. 137].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю наукового обґрунтування педагогічних умов, принципів та технологій формування професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників як важливого чинника їхньої професійної самореалізації та ефективної соціальної діяльності в умовах сучасних суспільних викликів.

Метою дослідження є наукове обґрунтування педагогічних засад формування професійної ідентичності майбутнього соціального працівника у процесі фахової підготовки, визначення ефективних педагогічних умов, принципів, методів та форм організації освітнього середовища, що сприяють становленню його професійного «Я», розвитку ціннісно-мотиваційної сфери, соціальної відповідальності та готовності до професійної самореалізації.

Виклад основного матеріалу. Професійна ідентичність майбутнього соціального працівника є однією з центральних категорій сучасної педагогічної науки, що відображає процес становлення особистості фахівця як суб'єкта професійної діяльності, носія певної

системи цінностей, етичних норм та соціальної відповідальності. У структурі професійної підготовки вона виступає інтегративним результатом засвоєння знань, формування компетентностей, розвитку професійно важливих якостей і рефлексивного усвідомлення власної ролі у соціальному просторі.

У контексті підготовки майбутніх соціальних працівників ідентичність розглядається не лише як результат професійного навчання, а як безперервний процес особистісного й ціннісного розвитку, що охоплює мотиваційну, когнітивну, емоційно-вольову та поведінкову сфери. Формування професійної ідентичності майбутнього соціального працівника відбувається у взаємодії трьох системних компонентів: ціннісно-мотиваційного, когнітивного та діяльнісно-рефлексивного. Ціннісно-мотиваційний компонент визначає ставлення здобувача освіти до соціальної роботи як до професійної місії, спрямованої на допомогу людині, захист її прав і гідності. Когнітивний компонент охоплює систему знань про соціальні процеси, нормативно-правові основи соціальної роботи, етичні стандарти професії. Діяльнісно-рефлексивний компонент передбачає набуття практичного досвіду взаємодії з клієнтами, розвиток здатності до самопостереження, самоаналізу, критичної оцінки власних дій [5, с. 177].

Педагогічні засади формування професійної ідентичності майбутнього соціального працівника ґрунтуються на сукупності принципів, підходів та педагогічних умов, які забезпечують цілісний розвиток майбутнього фахівця. До провідних принципів цього процесу належать:

- гуманістичний принцип, що орієнтує освітній процес на утвердження цінності людини, розвиток її потенціалу та повагу до гідності кожної особистості;
- принцип цілісності, який забезпечує єдність навчальної, виховної і практичної діяльності здобувача;
- принцип суб'єктності, що передбачає активну позицію майбутнього соціального працівника у процесі професійного становлення;
- аксіологічний принцип, спрямований на усвідомлення системи гуманістичних і професійно-етичних цінностей;
- рефлексивно-діяльнісний принцип, який стимулює самопізнання, самооцінку та розвиток здатності до критичного мислення [4, с. 93].

Розкриття педагогічних засад формування професійної ідентичності майбутнього соціального працівника доцільно здійснювати на основі компетентнісного, особистісно орієнтованого, аксіологічного та рефлексивного підходів. Компетентнісний підхід дозволяє інтегрувати знання, уміння і навички у цілісну систему професійних дій, спрямованих на вирішення реальних соціальних проблем. Особистісно орієнтований підхід передбачає врахування індивідуальних особливостей здобувача, його життєвого досвіду, інтересів і потреб, що забезпечує суб'єктність у навчанні. Аксіологічний підхід сприяє усвідомленню професійних цінностей соціальної роботи – альтруїзму, справедливості, відповідальності, поваги до клієнта, недискримінації. Рефлексивний підхід забезпечує розвиток внутрішньої позиції фахівця, здатного до самовдосконалення і саморегуляції [2, с. 89].

Важливим чинником формування професійної ідентичності є професійно-освітнє середовище закладу освіти, яке має створювати умови для самореалізації здобувача, розвитку його емпатійності, толерантності, комунікативної культури. Освітній процес повинен бути побудований так, щоб майбутній соціальний працівник не лише здобував знання, а й усвідомлював соціальну значущість своєї діяльності. Особливе місце у цьому процесі займають практичні форми навчання – волонтерські проекти, соціальні акції, тренінги, рольові ігри, педагогічні практики, які сприяють формуванню соціальної зрілості, професійної рефлексії та відповідальності.

Ефективність формування професійної ідентичності зростає за умов інтеграції теоретичної та практичної підготовки. Важливо, щоб здобувачі залучалися до реальних кейсів соціальної роботи, аналізували конкретні ситуації, працювали з клієнтами під супроводом викладачів. Такий підхід сприяє розвитку не лише професійних умінь, а й особистісного усвідомлення соціальної ролі фахівця, що є основою його ідентичності.

Особливу роль у педагогічному процесі відіграє рефлексивне навчання, яке дає змогу здобувачам осмислити власні дії, емоції, цінності, професійні установки. Організація систематичних рефлексивних практик (щоденників самоспостереження, групових обговорень, супервізійних зустрічей) дозволяє формувати здатність до критичного аналізу, самооцінки та корекції поведінки, що сприяє

становленню внутрішньої професійної позиції соціального працівника, який діє не механічно, а свідомо й етично виважено [7, с. 84].

Значним педагогічним потенціалом у процесі формування професійної ідентичності володіє волонтерська діяльність здобувачів освіти, що поєднує навчальний, практичний і виховний компоненти. Участь у волонтерських ініціативах дозволяє здобувачам відчувати соціальну значущість своєї майбутньої професії, розвинути емпатію, здатність до співпереживання, міжособистісної взаємодії. Волонтерство формує відповідальність, моральну зрілість, готовність діяти в умовах невизначеності – ті якості, що лежать в основі професійної ідентичності соціального працівника.

Не менш важливою педагогічною умовою є ціннісно орієнтоване освітнє середовище, яке підтримує розвиток морально-етичних орієнтацій здобувачів. Це середовище має ґрунтуватися на взаємоповазі, партнерстві, довірі між викладачами і здобувачами освіти. Викладач у такій системі виступає не лише транслятором знань, а й наставником, фасилітатором особистісного зростання здобувачів, носієм цінностей соціальної справедливості й гуманізму [3, с. 232].

Суттєвим аспектом формування професійної ідентичності є інтеграція елементів етичної освіти у освітні програми. Вивчення професійної етики, аналіз моральних дилем соціальної практики, проведення дискусій щодо відповідальності, конфіденційності, поваги до прав клієнтів сприяють внутрішньому прийняттю професійних норм, що стає невід'ємною складовою ідентичності фахівця.

Окрім того, сучасна педагогіка наголошує на важливості використання інтерактивних технологій навчання, які забезпечують активну участь здобувачів у освітньому процесі. До них належать проєктні технології, кейс-метод, тренінги соціальних навичок, метод ситуаційного аналізу, технології фасилітації групових рішень. Застосування таких методів стимулює критичне мислення, співпрацю, розвиток комунікативних компетентностей – складників професійної ідентичності соціального працівника [6, с. 283].

В умовах цифрової трансформації освіти важливим педагогічним завданням стає поєднання традиційних і цифрових форматів навчання. Використання онлайн-курсів, платформ дистанційної взаємодії, цифрових симуляторів соціальних ситуацій відкриває нові можливості для розвитку професійної рефлексії, етичної свідомості та самопізнання

майбутніх фахівців. Такі інструменти розширюють простір професійної соціалізації, дозволяють здобувачам долучатися до міжнародних освітніх ініціатив і співпраці.

Формування професійної ідентичності майбутнього соціального працівника є комплексним і багаторівневим процесом, який охоплює не лише засвоєння фахових знань, а й розвиток особистісних якостей, морально-етичних орієнтацій, готовності до соціальної взаємодії. Його ефективність залежить від створення цілісної педагогічної системи, що інтегрує навчальну, виховну, практичну та ціннісну складові [4, с. 92].

Педагогічні засади формування професійної ідентичності майбутнього соціального працівника полягають у

- реалізації системи принципів гуманізму, суб'єктності, рефлексивності та ціннісної спрямованості;
- використанні компетентнісного й особистісно орієнтованого підходів;
- створенні підтримувального освітнього середовища, що стимулює професійне самопізнання і розвиток етичної культури.

Саме ці умови забезпечують підготовку фахівців, здатних ефективно діяти у складних соціальних контекстах, зберігаючи при цьому цілісність професійного «Я» та вірність гуманістичній місії соціальної роботи. Ефективне становлення професійної ідентичності можливе за умов реалізації комплексу педагогічних засад, які включають принципи гуманізму, суб'єктності, цілісності та рефлексивності, а також застосування компетентнісного, особистісно орієнтованого, аксіологічного та рефлексивного підходів у освітньому процесі. Ціннісно орієнтоване освітнє середовище, педагогічна підтримка та етичне виховання створюють умови для внутрішньої консолідації професійних установок, розвитку морально-етичних орієнтацій і формування відповідальної поведінки. Розширення інтерактивних і цифрових форм навчання сприяє підвищенню мотивації, активізації професійного самопізнання та адаптації майбутніх соціальних працівників до сучасних викликів соціальної практики.

Висновки. Педагогічні засади формування професійної ідентичності майбутнього соціального працівника забезпечують цілісну підготовку фахівців, здатних діяти ефективно, усвідомлено та етично у різних соціальних контекстах, що є передумовою розвитку високого

професійного потенціалу та стійкої соціальної компетентності. Подальші дослідження мають бути спрямовані на експериментальну перевірку ефективності конкретних педагогічних технологій та програм у підготовці соціальних працівників, що дозволить удосконалити систему професійної освіти та підвищити її відповідність сучасним соціальним викликам.

Література

1. Крамська З.М. Роль викладача у формуванні стресостійкості та адаптивності здобувачів освіти в умовах військового стану. *Українські студії в європейському контексті. 2025. № 10. С. 137–143.*
2. Лапіна М.Д. Навчальна супервізія як метод професійної підготовки фахівців соціальної роботи. *Теорія і практика сучасної психології. 2016. № 2. С. 89–93.*
3. Лапіна М. Психолого-педагогічні особливості професійного навчання соціальних працівників. *Психологія особистості. 2015. № 6.1. С. 232–241.*
4. Мельничук І.М. Формування професійної ідентичності майбутніх фахівців як педагогічна проблема. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Педагогіка та психологія. 2015. № 1. С. 92–96.*
5. Співак Д.В. Динаміка розвитку професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Психологія. 2016. № 4. С. 177–186.*
6. Шарова Т.М., Шаров С.В. Громадянська компетентність як необхідна умова розвитку демократичного суспільства. *Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації Концепції Нової української школи: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (14-16 червня 2018 р., м. Мелітополь). 2018. С. 283–286.*
7. Sharov S., Vorovka M., Sharova T., Zemlianska A. The Impact of Social Networks on the Development of Students' Social Competence. *International Journal of Engineering Pedagogy. 2021. Vol. 11(3). Pp. 84–98.*